

ISBN: 978-99955-45-25-3
УДК: 336.71:338.124.4(497.6)

Датум пријема рада: 20.04.2017.
Датум прихватања рада: 20.06.2017.

Стручни рад

BANKARSKI SEKTOR U FUNKCIJI OPORAVKA EKONOMIJE BOSNE I HERCEGOVINE

BANKING SECTOR IN THE FUNCTION OF THE RECOVERY OF ECONOMY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Goran Mitrović

Drina osiguranje a.d. Milići, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina
mitrovic.smiljka@gmail.com

Živko Erceg

Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Fakultet poslovne ekonomije Bijeljina
Republika Srpska, Bosna i Hercegovina
zivkoerceg@gmail.com

Dragana Milovanović

Pavlović International Bank, Zvornik
Republika Srpska, Bosna i Hercegovina
draganamilovanovic95@yahoo.com

Apstrakt: Bankarski sektor je jedan od ključnih pokretača ekonomije, kako u razvijenim zemljama svijeta, tako i u Bosni i Hercegovini. Prema određenim analizama, banke u Bosni i Hercegovini su spremne da finansijski podrže kompanije u Bosni i Hercegovini, ali prije svega one kompanije koje su orijentisane na proizvodnju i izvoz. Međutim, kako su prisutna ograničenja u potencijalnom rastu ekonomije Bosne i Hercegovine, tako su prisutna i ograničenja u bankarskom rastu u segmentu aktive i plasmana, kao jednom od najbitnijih segmenata u bankarskom poslovanju. Pored toga, bankarski sektor u Bosni i Hercegovini se smatra najstabilnijim segmentom privrede Bosne i Hercegovine, koji ima značajnog uticaja u funkciji ekonomskog razvoja zemlje. Stabilnost bankarskog sektora u Bosni i Hercegovini se ogleda u mjerama finansijske liberalizacije u pogledu slobodnog formiranja kamatnih stopa bez uplitanja države. Istraživanja u radu su usmjerena na aktivnosti bankarskog sektora u Bosni i Hercegovini, a s ciljem da se determiniše u kojoj mjeri je bankarski sektor prisutan u ekonomskom rastu Bosne i Hercegovine. Takođe će se identifikovati potrebne mjere i mehanizmi koji su neophodni za stvaranje preduslova za snažan realni sektor i njegovu uslovljenost, odnosno povezanost sa bankarskim sektorom u funkciji razvoja i oporavka ekonomije Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: bankarski sektor, privredni rast, centralna banka, monetarna i devizna politika.

Apstrakt: Bankarski sektor je jedan od ključnih pokretača ekonomije, kako u razvijenim zemljama svijeta, tako i u Bosni i Hercegovini. Prema određenim analizama, banke u Bosni i Hercegovini su spremne da finansijski podrže kompanije u Bosni i Hercegovini, ali prije svega one kompanije koje su orijentisane na proizvodnju i izvoz. Međutim, kako su prisutna ograničenja u potencijalnom rastu ekonomije Bosne i Hercegovine, tako su prisutna i ograničenja u bankarskom rastu u segmentu aktive i plasmana, kao jednom od najbitnijih segmenata u bankarskom poslovanju. Pored toga, bankarski sektor u Bosni i Hercegovini se smatra najstabilnijim segmentom privrede Bosne i Hercegovine, koji ima značajnog uticaja u funkciji ekonomskog razvoja zemlje. Stabilnost bankarskog sektora u Bosni i Hercegovini se ogleda u mjerama finansijske liberalizacije u pogledu slobodnog formiranja kamatnih stopa bez uplitanja države. Istraživanja u radu su usmjerena na aktivnosti bankarskog sektora u Bosni i Hercegovini, a s ciljem da se determiniše u kojoj mjeri je bankarski sektor prisutan u ekonomskom rastu Bosne i Hercegovine. Takođe će se identifikovati potrebne mjere i mehanizmi koji su neophodni za stvaranje preduslova za snažan realni sektor i njegovu uslovljenost, odnosno povezanost sa bankarskim sektorom u funkciji razvoja i oporavka ekonomije Bosne i Hercegovine.

Keywords: banking sector, economic growth, the central bank, monetary and foreign exchange policy.

UVOD

Banke su spremne da finansijski podrže kompanije u Bosni i Hercegovini, ali prije svega one kompanije koje su orijentisane na proizvodnju i izvoz. Pored toga, određene analize u bankarskim krugovima u Bosni i Hercegovini ukazuju na to da će banke nastaviti sa snažnim kreditiranjem sektora stanovništva. Međutim, zbog prisutnih ograničenja u potencijalnom rastu ekonomije Bosne i Hercegovine, istovremeno su prisutna i ograničenja u bankarskom rastu u segmentu aktive i plasmana, kao jednom od najbitnijih segmenata u bankarskom poslovanju. Na razvoj bankarskog sektora u Bosni i Hercegovini veliki uticaj ima i okruženje, odnosno tačnije evrozona. Ekonomski oporavak u evrozoni će pozitivno uticati na Bosnu i Hercegovini kako na bankarski sektor u smislu opstanka stranih banaka u BiH, tako i na cjelokupnu makroekonomsku stabilnost.

1. Aktivnosti Centralne banke na sprovođenju mjera monetarne i devizne politike u funkciji poboljšanja likvidnosti bankarskog sektora BiH

Monetarna politika Bosne i Hercegovine je prilično ograničena, s obzirom da je riječ o valutnom odboru kojeg odlikuje nemogućnost sprovođenja osnovnih instrumenata monetarne politike u poređenju sa monetarnom politikom Evropske unije. Stoga je potrebno da se monetarna politika Bosne i Hercegovine u narednom periodu drastično mijenja, imajući na umu prisutnost evropskih integracija koje su neminovnost. Ulaskom u Evropsku monetarnu uniju, (EMU) monetarno područje Bosne i

Hercegovine postaće jedna od filijala Evropske centralne banke (ECB). Pored toga, nije teško zaključiti zašto je među prvim zakonima, od potpisivanja Dejtonskog sporazuma, usvojen Zakon o Centralnoj banci Bosne i Hercegovine, ako se zna da je najveći dio bankarskog sistema, a time i finansijskog tržišta, u vlasništvu stranih banaka. Centralna banka kao sveobuhvatan koncept je orjentisana ka ostvarivanju postavljenih ekonomskih ciljeva. Glavni ciljevi su puna zaposlenost resursa, stabilnost opšteg nivoa cijena i održiv ekonomski rast.

1.1. Sprovođenje monetarne politike, ciljevi i sredstva

Monetarna politika pored uticaja na novčanu masu i kamatne stope u velikoj mjeri utiče i na nivo ekonomike aktivnosti, a samim tim i na ukupno blagostanje u zemlji. Kada se govori o instrumentima monetarne politike važno je izdvojiti šest osnovnih elemenata i to: 1) visoku stopu zaposlenosti, 2) privredni rast, 3) stabilnost cijena, 4) stabilnost kamatnih stopa, 5) stabilnost finansijskih tržišta i 6) stabilnost na deviznim tržištima.

Ukoliko je nezaposlenost visoka to izaziva loše stanje u društvu, i tada je stopa kriminala u porastu. U slučaju velike nezaposlenosti privreda se suočava sa problemima ne samo sa ljudima, nego i resursima koji nisu u funkciji (zatvorene fabrike i opreme koja nije u upotrebi), a sve to bitno utiče na smanjenje proizvodnje i manji BDP. Visoka stopa zaposlenosti, kao jedan od ekonomskih ciljeva, ne treba da podrazumijeva da je stopa nezaposlenosti nula, već da je ona nešto iznad nule i u skladu sa punom zaposlenošću, to jest, situacija kada je tražnja za radnom snagom jednaka ponudi radne snage. To se naziva prirodnom stopom zaposlenosti.

Konstantan privredni rast je usko povezan sa visokom stopom nezaposlenosti. Kada je stopa nezaposlenosti niska, poslovne organizacije će prije investirati u kapitalna dobra radi poboljšanja produktivnosti privrednog rasta.

Kreatori moderne politike u SAD, posljednjih nekoliko decenija, svjesni su socijalnih i ekonomskih posljedica inflacije i više su zainteresovani sa stabilnost cijena. Rastući nivo cijena (inflacija) dovodi do neizvjesnosti u privredi koja može da ugrozi privredni rast. Inflacija u velikoj mjeri utiče i na socijalno stanje države.

Fluktuacija kamatnih stopa može da dovede do neizvjesnosti u privredi te da oteža planiranje. Zbog toga je poželjna stabilnost kamatnih stopa. Naime, rast kamatnih stopa negativno utiče na stav prema centralnim bankama. Primjera radi, fluktuacija kamatnih stopa smanjuje zainteresovanost za kupovinom i otežavaju kupcima donošenje odluka da kupuju, a firmama otežavaju planiranje proizvodnje.

Za centralnu banku je veoma važno promovisanje stabilnog finansijskog sistema, u kome se izbjegavaju finansijske krize. Na stabilnost finansijskog tržišta utiče i stabilnost kamatnih stopa. Kod dugoročnih obveznica i hipotekarnih kredita porast kamatnih stopa dovodi do velikih gubitaka koji mogu izazvati propast finansijskih institucija koje njima raspoložu.

U zemljama koje zavise od spoljnje trgovine, stabilnost deviznih tržišta ima veliki značaj. Vrijednost dolara u odnosu na ostale valute postala je veoma bitna za Federalne rezerve (FED). Porat vrijednosti dolara čini američku industriju manje konkurentnom od drugih, a pad vrijednosti dolara stimuliše inflaciju u SAD. Centralna banka želi da ostvari određene ciljeve, kao što su stabilnost cijena uz visoku stopu zaposlenosti, ali na njih nema neposredan uticaj. Svaka centralna banka primjenjuje različitu strategiju monetarne politike, različito utiče na varijable koje postoje između istumenata koji su joj na raspolaganju i postavljenih ciljeva.

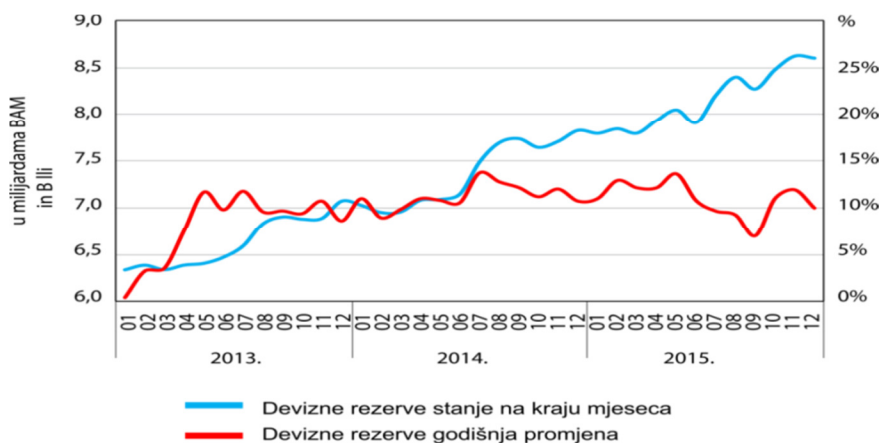
Najvažnija funkcija Centralne banke BiH je da "formuliše, usvaja i kontroliše monetarnu politiku u Bosni i Hercegovini". Centralna banka BiH upravlja monetarnom politikom putem takozvanog *Currency Board aranžamana*. Ovo je definisano u Zakonu o Centralnoj banci BiH, kao i u Dajtonskom mirovnom sporazumu. Postoje dva razloga za odabir Currency Boarda. Prvi je taj da on obezbjeđuje čvrst, nominalan stub u obliku fiksnog deviznog kursa. Ovo je bilo od izuzetne važnosti za veoma nesigurnu, poslijeratnu ekonomsku situaciju u Bosni i Hercegovini. Drugi razlog, da je on uzeo u obzir teškoće koje će se pojaviti prilikom uspostavljanja institucija i donošenja političkih odluka u kompleksnom političkom okruženju odnosno ambijentu koje je postojalo u Bosni i Hercegovini. Prema mišljenu Petera Nicholla, prvog guvernera Centralne banke Bosne i Hercegovine, ovo su zone političke diskrecije, koje ako ih mudro koristimo, mogu imati i određene prednosti u ekonomskom razvoju Bosne i Hercegovine. Postoje mnogi projekti u Bosni i Hercegovini za koje bi finansiranje CB BiH bilo od koristi. Međutim, problem bi bio održati kredit CB BiH na "malom nivou". Iskustva u regionu nam govore da je višak kredita Centralne banke već bio kreiran i da je rezultat toga, inflacija. To svakako ne pomaže razvoju biznisa, zaposlenju ili povjerenju u Bosni i Hercegovini, tako da je mišljene Petera Nicholla da je striktan currency board najbolji pristup za Bosnu i Hercegovinu, te da bi eventualna promjena bila protivna ekonomskim i socijalnim djelovanjima. Prema tome, svaka promjena Currency Boarda bi bila pogrešna opcija i napravila bi stvari prije gorim, nego da ih usavrši. Takođe, prema nekim analitičarima, usvajanje Currency Boarda predstavlja odustajanje od monetarne politike kao instrumenta makro-ekonomske politike. Međutim, prema Peteru Nichollu, usvajanjem Currency Boarda je izbor monetarne politike odnosno usvajanje nekog drugog tipa monetarne politike. To je pravilo osnovano na diskrecionoj formi monetarne politike, i izabran je zbog svojih prednosti a ne svojih mana. Izborom da usvoji princip Currency Boarda, Bosna i Hercegovina je odlučila da će cilj monetarne politike biti da postigne stabilnost odnosno vrijednosti lokalne valute prema rezervnoj valuti i stabilnost stope inflacije. Stabilnost deviznog kursa i stopa inflacije su od izuzetnog ekonomskog značaja za jednu zemlju. Na taj način se građanima daje mogućnost da sigurnije planiraju svoje ekonomske odluke. Ovo je naročito važno za investicije jer profit od bilo kakvih investicija dolazi tokom godina. Stabilnost inflacije i deviznog kursa su stoga od kritičkog značaja za investiranje, naročito kada se radi o jednoj maloj državi kao što je Bosna i Hercegovina kojoj su potrebna značajna privatna strana ulaganja. Strani investitori ne moraju doći u Bosnu i Hercegovinu, s obzirom da oni mogu snabdijevati, odnosno investirati u maleno BiH

tržište i iz susjednih zemalja ili čak iz svoje matične države. Stabilnost inflacije i deviznog kursa su takođe izuzetno bitni za razvoj finansijskog sektora. Trenutno, glavni rizik na koji se banke trebaju fokusirati je kreditni rizik njihovih klijenata. Ovo je u Bosni i Hercegovini još uvijek ogroman problem, ali budući da je to glavni rizik, moguće je kreirati politiku koja će umanjiti taj rizik. Bitno je da se bankarski sektor u Bosni i Hercegovini prilično normalizovao. Prednost je svakako u tome što banke u Bosni i Hercegovini ne moraju da razmišljaju o riziku od inflacije i riziku deviznog kursa, koji naročito doprinose stabilnosti i razvoju u bankarskom sektoru. Stabilnost takođe ima i veliku društvenu prednost i korist jer štetnim posljedicama devalvacije ili inflacije su češće podložni siromašni slojevi. Oni bogati ili sa jakim vezama često nađu način da izbjegnu štetne posljedice ili čak u takvoj situaciji i profitiraju. (Izvor: Peter Nicholl, Uloga centralne banke u Bosni i Hercegovini, Prezentacija za studente Ekonomskog fakulteta u Banja Luci, Banja Luka 2001.godina).

1.2. Devizne rezerve i monetarna kretanja u BiH

Rast deviznih rezervi u Bosni i Hercegovini je bio prisutan tokom cijele 2015. godine, tako da su u četvrtom kvartalu 2015. godine devizne rezerve iznosile 8,61 milijardi KM. Ukupno povećanje deviznih rezervi u četvrtom tromjesečju je iznosilo 330,3 miliona KM. Nastavak povećane potražnje za domaćom valutom u četvrtom kvartalu 2015. godine je rezultirao pozitivnim saldom kupovine i prodaje KM u ukupnom iznosu od 322 miliona KM. U isto vrijeme, pritisak otplate spoljnog duga je imao negativne efekte na kretanje deviznih rezervi kroz potražnju za deviznim sredstvima. Ukupna otplata javnog, spoljnog duga u posljednjem kvartalu 2015. godine je iznosila 194 miliona KM. Stanje deviznih rezervi u BiH prikazano je na sljedećem grafikonu:

Grafikon 1. Devizne rezerve CB BiH

Izvor: Centralna banka BiH, Bilten 4, Sarajevo 2016.godina

Pored toga, primarninovacjenakraju 2015. godine dostigao iznos od 7,61 milijardi KM. Međutim, dok je gotovina van monetarnih vlasti zabilježila stagnaciju na kvartalima u 2015. godini, rast depozita banaka kod monetarnih vlasti je rezultirao

ukupnim povećanjem primarnog novca u iznosu od 351,9 miliona KM. Rast depozita banaka kod monetarnih vlasti, kao i rast novčane mase u toku 2015. godine, dominant je određen rastom depozitne baze, gdje su i dalje dominantu ulogu imali prenosivi depoziti. Preferencije, kako stanovništva tako i privrede i banaka, ka likvidnim sredstvima rezultirale su znatno većim rastom novčane mase u užem smislu (M1) odnosu na kvazi - novac u strukturi novčane mase. Prema tome, nastavljen je trend visokih stopa rasta novčane mase na godišnjem nivou, pri čemu prednjače depoziti u domaćoj valuti. (Izvor: Centralna banka BiH, Bilten 4, Sarajevo 2016.godina). Banke su krajem 2015. godine povećala svoja zaduženja u inostranstvu, te je usljed toga došlo do povećanja strane aktive banaka.

Uz povećanje i strane aktive CB BiH, ukupno povećanje neto strane aktive iznosilo je 282,1 milion KM. Ukupna potraživanja od svih domaćih sektora su se povećala za 119,1 milion KM. Pri tome, potraživanja od nefinansijskih privatnih preduzeća su zabilježila rast potraživanja od stanovništva. Stavke pasive, koje čine odbitne stavke prilikom izračuna neto domaće aktive, zabilježile su povećanje za 47,5 miliona KM. U ove stavke ulaze hartije od vrijednosti, krediti i drugi kapital. (Izvor: Centralna banka BiH, Bilten 4, Sarajevo 2016.godina).

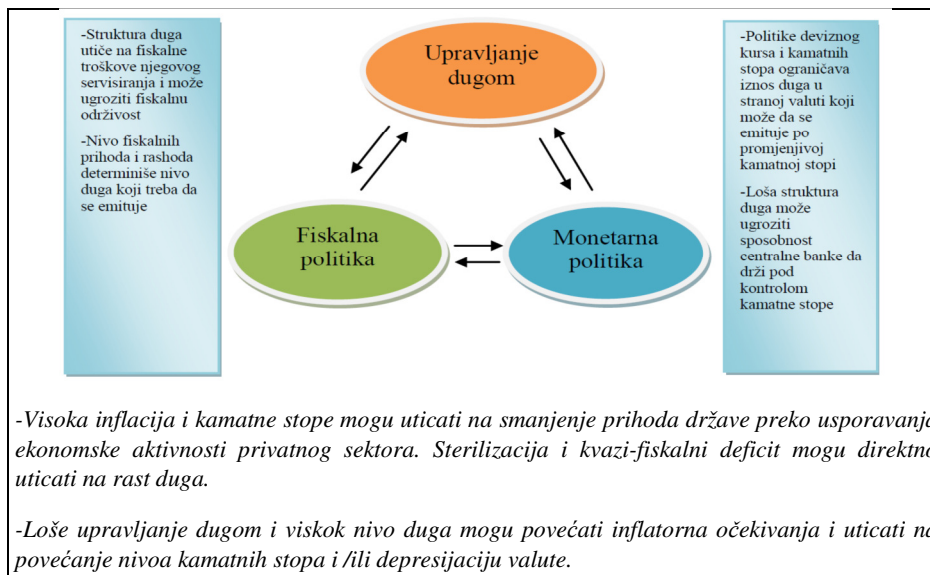
2. Koordinacija monetarne i fiskalne politike u cilju oporavka ekonomije BiH

Jedan od najvažnijih ciljeva makroekonomske politike je postizanje održivog privrednog rasta, uz postojanje cjenovne stabilnosti i spoljnotrgovinske ravnoteže. Kako bi se ovakav rast ostvario, neophodno je postojanje viskog stepena usaglašenosti između donosioca odluka monetarne i fiskalne politike. Konačni efekti mjera, zavisice od preduzetih mjera jedne politike u okviru preduzetih mjera druge politike, usljed njihovog međusobnog uticaja. Koordinacija monetarne i fiskalne politike predstavlja pretpostavku uspješnog funkcionisanje jedne privrede. Nepostojanje koordinacije između monetarnih i fiskalnih vlasti vodi ka lošim ukupnim privrednim performansama. Loše definisana politika u okviru jedne oblasti opterećuje donosiocima odluka druge politike i ona je neodrživa na duži period.

Neophodan preduslov za uspješnu koordinaciju monetarne i fiskalne politike je neophodnost postojanja održivog kursa i jedne i druge politike. Naime, ukoliko su donosioci odluka blisko koordinirali politike, ukoliko su one neodržive, dolazi do makroekonomske nestabilnosti. Iako se monetarna i fiskalna politika provode posebno od dva odvojena tijela, one su međusobno zavisne, tako da je od ključnog značaja ostvariti konzistentan i održiv miks u okviru koga su politike usklađene, kako bi se izbjegle eventualne neusklađenosti.

U poslednjih nekoliko godina, veliki broj zemalja je usvojio zakonsku regulativu kojom se obezbjeđuje nezavisnost Centralne banke i njena autonomija u odnosu na odluke koje sprovodi država. Davanje odgovornosti nezavisnoj Centralnoj banci za sprovođenje monetarne politike i njena potpuna izolacija od političkih pritisa, predstavlja efikasan način za uspostavljanje dugoročne efikasne monetarne politike čiji je osnovni cilj održavanje stabilnosti cijena.

Slika 1. Koordinacija fiskalne i monetarne politike i upravljanje javnim dugom

Izvor: Goran Kvirgić, Zorica Čolić, Tomo Vujović, *Značaj koordinacije mjera monetarne i fiskalne politike, Stručni rad- bankarstvo, 2011.godina.*

Na slici 1. je prikazana međuzavisnost monetarne, fiskalne i politike upravljanja javnim dugom. Kao što je poznato postoji unutrašnji i spoljni javni dug, a država se može zaduživati kod raznih institucionalnih sektora. Svaka od tih komponenti ima odgovarajući uticaj na privredne prilike u zemlji koja se zadužuje i javljaju se različite implikacije zaduženja na privredu, odnosno na pojedine ekonomske pokazatelje. Potrebno je napomenuti, da finansiranje države na domaćem tržištu ima jedan bitan nedostatak u odnosu na inostrano finansiranje, a to je da dolazi do takozvanog efekta istiskivanja privatnih investicija tj. *crowdin out* efekta. Prema tome, ako dođe do velikog rasta domaće komponente javnog duga, samim tim dolazi i do povećanja tražnje za kreditima što definitivno ima uticaj na povećanje kamatnih stopa. Viši nivo kamatnih stopa dovodi do pada cijena hartija od vrijednosti, što će imati negativan efekat kroz smanjenje privatnih investicija. Ukoliko se država zadužuje kod sektora stanovništva ili preduzeća, osim pomenutog efekta istiskivanja privatnih investicija, neće biti značajnijeg uticaja na opšti nivo cijena ili količine novca u opticaju.

Ukoliko se država zadužuje u inostranstvu, dolazi do određenih poremećaja na deviznom tržištu i do pritiska na politiku domaće valute. Takvi pritisci imaju uticaj na monetarnu politiku postavljajući joj razna ograničenja tako da je Centralna banka prisiljena da u raznim situacijama preduzima određene mjere, kao što je potreba sterilisanja deviznih priliva. Zaduživanje u inostranstvu može, dakle, biti i uzrok povećanja cijena. Pri tome postoji i opasnost od pojave nelikvidnosti prema inostranstvu u slučaju prezaduženosti, jer u tom slučaju u vrijeme servisiranja duga

dolazi do velikog odliva deviznih novčanih sredstava prema iniostranstvu. Za Bosni i Hercegovinu je posebno relevantan aspekt koji se odnosi na potrebu da stimulansi ne trebaju povećati stalne rashode, već jednokratne rashode koji će direktno stimulirati realni sektor, s obzirom na izuzetno obiman sektor vlade (u oba entiteta), visoko oporezivanje (u odnosu na zemlje sa sličnim nivoom dohotka po stanovniku i zemlje sa kojima Bosna i Hercegovina se takmiči u smislu privlačenje investicija), te nepovoljne uslove poslovanja. Potrebno je istaći činjenicu da Bosna i Hercegovina spada u red umjereno zaduženih zemlja i to s obzirom na nedavne trendove povećanja duga, potencijalne dodatne obaveze po unutrašnjem dugu, te činjenicu da se veliki dio zaduživanja u predhodnom periodu vršio po osnovu relativno kratkog perioda otplate. Pored toga, dešavanja u evrozoni, gdje se pokazuje neophodnost fiskalne konsolidacije i koordinacije koja bi bila komplementarna sa monetarnom politikom u smislu osiguranja makro-fiskalne stabilnosti, mogu se primijeniti i na Bosnu i Hercegovinu u smislu neophodnosti koordinacije fiskalne politike dva entiteta, koji imaju zajedničku (ograničenu) monetarnu politiku. Uticaj javnog duga na privredu Bosne i Hercegovine, odnosno na njene ekonomske pokazatelje, uveliko zavisi od načina pribavljanja finansijskih sredstava odnosno zaduživanja. Iako se dio javnog duga koristi za investicije, često se u komponenti javnog duga može vidjeti povećani nivo državne potrošnje kao što je slučaj u Bosni i Hercegovini.

Pored toga, bitno je istaći da Centralna banka Bosne i Hercegovine (CB BiH) funkcioniše kao valutni odbor (eng. Currency Board), pa su njene aktivnosti vrlo ograničene u pogledu nošenja monetarne politike. Jedini instrument monetarne politike koji Centralna banka Bosne i Hercegovine koristi jeste određivanje obavezne rezerve kod komercijalnih banaka. "Politika obaveznih rezervi nije se mijenjala od 2011. godine, tako da je stopa obavezne rezerve na depozite i pozajmljena sredstva sa ugovorenim rokom dospijeća do jedne godine smanjenja sa 14% na 10%, dok je stopa obavezne rezerve na depozite i pozajmljena sredstva sa ugovorenim rokom dospijeća preko jedne godine ostala nepromijenjena od 2009. godine i iznosi 7%". (Izvor: Bosna i Hercegovina, Nacionalni program ekonomskih reformi 2015.godina) Jedna od karakteristika poslovanja komercijalnih banaka u Bosni i Hercegovini jeste da drže pretjerano visoke rezerve novca kod CB BiH.

Višak iznad obaveznih rezervi u toku 2014. godine iznosio je 2,4 milijarde KM, dok su prosječne obavezne rezerve iznosile 1,4 milijarde KM. Takođe je bitno istaći, da pravila valutnog odbora nalažu da novac obaveznih rezervi kod Centralne banke Bosne i Hercegovine, odnosno monetarna baza, uvijek mora da bude pokrivena 100% deviznim rezervama.

Navedena pravila valutnog odbora u predhodnom periodu pa do sada su uvijek ispoštovana i to u prosjeku oko 110% pokrivenosti deviznim rezervama. (Izvor: Bosna i Hercegovina, Nacionalni program ekonomskih reformi 2015.godina). Iako će proces oporavka Bosne i Hercegovine trajati dugi niz godina, ipak se u 2016. i 2017. godini očekuje pozitivan ekonomski rast.

Rast potražnje za proizvodima iz Bosne i Hercegovine od strane spoljnotrgovinskih partnera, kao i jačanje domaće potražnje u narednom periodu bi trebalo imati pozitivan efekat na spoljnotrgovinsku razmjenu. Pored toga, očekuje se i rast industrijske proizvodnje i investicija, kao i daljnja stabilizacija tržišta rada.

Ovakva kretanja bi se pozitivno odrazila i na aktivnost bankarskog sektora. U razdoblju od 2016. do 2017. godine rast kredita mogao bi se kretati između 5%-6%. Slične godišnje stope rasta mogu se očekivati i na strani depozita (6%-8%), a naročito pozitivan efekat na rast depozita može imati privatizacija strateških preduzeća u Bosni i Hercegovini.

U slučaju dešavanja određenih makoekonomskih poremećaja kako unutar i izvan granica Bosne i Hercegovine, bi se negativno odrazila na bankarski sektor u vidu povećanja nenaplative aktive odnosno kredita, pada potražnje za novim kreditima, povećanjima kamatnih stopa na kredite, rigoroznijom kreditnom politikom, a u ekstremnom slučaju i odlivu domaćih depozita. Predhodno navedeno bi imalo direktnog uticaja na privredne aktivnosti u Bosni i Hercegovini.

Tabela 1. Ukupni javni rashodi u BiH u periodu 2015-2018. godina (u milionima KM)

Rashodi	2015	2016	2017	2018
Zajedničke institucije BiH	950	950	950	950
Federacija BiH	7.382	7.327	7.358	7.347
Republika Srpska	4.211	4.081	4.004	3.914
Brčko Distrikt	197	210	210	210
Ukupnorashodi (konsolidovano)	12.740	12.568	12.522	12.421
BDP	29.146	30.465	32.188	34.182
Zajedničke institucije BiH	3,3%	3,1%	3,0%	2,8%
Federacija BiH	25,3%	24,1%	22,9%	21,5%
Republika Srpska	14,4%	13,4%	12,4%	11,5%
Brčko Distrikt	0,7%	0,7%	0,7%	0,6%
Ukupno u BDP-u	43,7%	41,3%	38,9%	36,3%

Izvor: Bosna i Hercegovina Fiskalno vijeće, Globalni okvir fiskalnog bilansa i politika u Bosni i Hercegovini za 2016-2018.godine

Prema prikazanoj tabeli 1. vidljivo je da je neophodno u periodu od 2016. do 2018. godine učiniti značajne napore kako bi se promijenila struktura javne potrošnje. Iz tabele je vidljivo da u 2015. godini ukupni rashodi iznose 12.740 miliona KM i da su preko optimalnih odnosno ciljanih 40% BDP-a, a što stvara deficite u fiskalnim godinama. Da bi se ovo promijenilo, odnosno da bi se smanjila javna potrošnja, potrebno je promijeniti strukturu javne potrošnje u pravcu jačanja kapitalnih investicija, privlačenja domaćih i stranih investitora, otvaranje novih radnih mjesta, a na teret smanjenja tekućih rashoda.

3. Bankarski sektor u funkciji privrednog rasta i oporavka ekonomije Bosne i Hercegovine

Bankarski sektor u Bosni i Hercegovini se smatra najstabilnijim segmentom ekonomije Bosne i Hercegovine, koji ima značajnog uticaja na funkciju ekonomskog razvoja zemlje. Stabilnost bankarskog sektora u Bosni i Hercegovini se ogleda u mjerama finansijske liberalizacije u pogledu slobodnog formiranja kamatnih stopa bez uplitanja države. Zatim, mjerama finansijske liberalizacije omogućeno je nerezidentima da mogu kupovati domaće banke, kao i osnivati potpuno nove. Navedene mjere finansijske liberalizacije se pozitivno odrazilo na priliv i porast stranih direktnih investicija, a što je posljedica određene finansijske stabilnosti u dijelu bankarskog sektora. Samim prilivom stranih direktnih investicija u Bosni i Hercegovini koja se ogleda kroz prizmu bankarskog sektora, došlo je i do značajnog porasta kreditne aktivnosti. Ilustracije radi, nakon dolaska stranih banaka u Bosnu i Hercegovinu, kamatne stope su značajno smanjene do kraja 2007. godine, a što je dovelo do naglog rasta odnosno tražnje za kreditima kako iz privrednog tako i iz sektora stanovništva. Rekordan rast kredita odobrenih samo privrednim subjektima iznosio je 1,6 milijardi KM u 2008. godini, a što je imalo pozitivne reperkusije na zaposlenost u proizvodnom sektoru kao i na ukupnu ekonomiju Bosne i Hercegovine. Bez obzira što su komercijalne banke generisane isključivo profitnim motivima, one igraju značajnu ulogu u ukupnoj ekonomiji Bosne i Hercegovine.

Banke u Bosni i Hercegovini su većinom u stranom vlasništvu, tako da država nema uticaja da može ugroziti finansijsku liberalizaciju kao i uticati na povećanje kreditne aktivnosti kod banaka. Stoga je Bosna i Hercegovina opredjeljena da sačuva i održi političku i institucionalnu stabilnost, kako bi zajedno sa evropski orijentisanim zemljama bila spremna za realizaciju zajedničkih kapitalnih projekata.

Na taj način bi se eliminisali ili smanjili svi bitni rizici, naročiti politički, čime bi se povećala zainteresovanost stranih ulagača što bi uticalo na stabilnost i pojednostavljenost formalno pravnih barijera u smislu administrativnih komplikacija i složenosti. Svi navedeni faktori bi se pozitivno odrazili na ekonomiju Bosne i Hercegovine koja nema alternativu predhodno navedenom djelovanju. Pored ostalog, bitno je napomenuti da u Bosni i Hercegovini postoje dvije razvojne banke i to razvojna banka u Federaciji BiH i Investiciona razvojna banka Republike Srpske.

Obje razvojne banke su formirane u funkciji ukupnog ekonomskog razvoja zemlje. Međutim, ukupni kapital kojima banke raspolažu kao i izvorima finansiranja za određene razvojne projekte su dosta mali u odnosu na razvojne banke evropskog nivoa. Pored toga, na donošenje relevantnih odluka, kod obje razvojne banke, dominantan uticaj su imale i imaju političke stranke (koje su u datom momentu na vlasti), što je imalo velikog uticaja na donošenje adekvatnih odluka. Takvim načinom poslovanja razvojnih banaka, njihov kreditni potencijal se jako brzo istopio i to uglavnom u propale projekte koji su za poljedicu imali neuredno servisiranje datih kredita ili potpuno nevraćanje.

Da bi se navedeni problemi eventualno prevazišli, bilo bi potrebno privući evropske razvojne banke kao što je Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD) ili Evropsku investicionu banku (EIB), i to kao suvlasnike obe razvojne banke Bosne i Hercegovine. Na taj način bi se u potpunosti promjenila upravljačka struktura i politika vođenja i razvoja banaka. Prije svega bi se obezbijedio znatno veći kapital i povoljniji i dugoročniji izvori finansiranja, i to nekoliko puta, koji bi omogućili finansiranje značajnih infrastrukturnih, kapitalnih pa i drugih projekata koji su od kapitalne važnosti za zemlju. Pored toga, omogućilo bi se provođenje potpuno druge finansijske politike koja bi bila profesionalno određena, čime bi se izbjegli svi politički pritisci i eventualne zloupotrebe, a što bi omogućile obostranu finansijsku korist. Ovim načinom poslovanja bi se postigla višestruka korist u razvoju i oporavku ekonomije Bosne i Hercegovine.

ZAKLJUČAK

Inostrana zaduženost Bosne i Hercegovinu nije velika, ali je ekonomska aktivnost na jako niskom nivou koja prijete da pređe u jedno depresivno stanje.

To je jedan od razloga što značajan dio mladih kadrova sve češće napušta ili razmišlja da napusti ovu zemlju, a opšte je poznato da su kadrovi najveći kapital svake zemlje. Pored toga, Bosna i Hercegovina se suočava sa sve češćom unutrašnjom nelikvidnošću koju su do sada djelimično rješavale banke. Jednim djelom to se rješavalo kroz kreditiranje preduzeća kroz takozvane kredite za obrtna sredstva ili likvidnost, dok drugim djelom banke su se uključivale u otkupljivanje municipalnih obveznica emitovanih od strane opština, i trezorskih odnosno blagajničkih zapisa emitovanih od strane države. S obzirom na dolazak finansijske krize iz savremenih zemalja, i njihovim prenošenjem na manje razvijene zemlje uključujući i Bosnu i Hercegovinu, značajno su pooštreni uslovi prilikom odobravanja novih plasmana.

Tome je svakako dodatno doprinijeo i porast nekvalitetne aktive u bankama koje egzistiraju na području BiH, te izvještaj supervizorskih agencija za ocjenu kreditnog rejtinga naše zemlje (koji je na nivo špekulativnog).

Pored toga, mala prisutnost domaćih banaka na finansijskom prostoru Bosne i Hercegovine, neracionalno trošenje investicionih sredstava od strane razvojnih i investicionih fondova, neadekvatno upotrebljena sredstva Investiciono razvojnih-entitetskih banaka, su dodatno doprinijeli dominantnoj poziciji stranih banaka. U tom kontekstu, strane banke su u ulozi supervizora nametnuli apsolutnu kreditnu politiku, provodeći svoje dominantno prisustvo u finansijskom sistemu BiH u smislu otkupa hartija od vrijednosti od strane države i opština (obveznicama emitovanim od strane opština i trezorskih zapisa emitovanih od strane države) po izuzetno visokim kamatnim stopama odnosno visokim diskontima.

To je uticalo na povećanje troškova finansiranja što je za posljedicu imalo znatno manju maržu preduzećima odnosno profit, koji se najlakše rješavao smanjenjem fiksnih ili režijskih troškova odnosno smanjenjem broja zaposlenih.

Pored dominantnog učešća banaka u otkupu navedenih hartija od vrijednosti, preko 90%, još se jedino pojavljuju u značajnijem procentu osiguravajuća društva zbog obaveze potpunosti tehničkih rezervi (kod neživotnih osiguranja) i matematickih rezervi (kod životnih osiguranja).

Međutim, zbog velike povezanosti bankarskog sistema i realnog sektora, potrebno je raditi na restrukturiranju i bankarskog i realnog sektora.

Prema tome, za podsticanje kvalitetnijeg rasta realnog sektora, nužna je efikasnija, antikrizna i razvojna politika. Shodno tome, odgovarajuća makroekonomska politika bi kroz implementaciju svojih mjera trebala uravnotežiti makroekonomske performanse ekonomije i na taj način otvoriti prostor za jače stimulanse koji mogu dolaziti iz bankarskog sektora, te istovremeno uticati na popravljjanje performansi banaka.

LITERATURA

- [1] Bosna i Hercegovina, Nacionalni program ekonomskih reformi za 2015.godinu, Sarajevo, januar 2015.godina.
- [2] Bosna i Hercegovina, Nacionalni program ekonomskih reformi za 2015.godinu, Sarajevo, januar 2015.godina.
- [3] Bosna i Hercegovina Fiskalno vijeće, Globalni okvir fiskalnog bilansa i politika u Bosni i Hercegovini za 2016-2018.godine, Sarajevo, juni 2015.godine.
- [4] CentralnaBankaBiH, Bilten 4, Sarajevo 2016.godina.
- [5] Vunjak,N.,Čurčić,U.,Kovačević,LJ.(2013).*Korporativno Bankarstvo*. Subotica: Proleter a.d. Bečej, Ekonomski fakultet.
- [6] Goran Kvirgić, Zorica Čolić, Tomo Vujović, Značaj koordinacije mjera monetarne i fiskalne politike, Stručni rad- bankarstvo, 2011.godina.
- [7] Frederic S.Mishkin, Monetarna ekonomija, bankarstvo i finansijska tržišta, sedmo izdanje, 2006.godina.
- [8] www.bih.banke.com
- [9] www.blberza.com
- [10] www.knowledge-banks.org/ekonomija